

Teksten beter begrijpend kunnen lezen

Effectief begrijpend leesonderwijs

De Amerikaanse taalkundige Snow noemt begrijpend lezen als dé vaardigheid voor de 21e eeuw. Goed kunnen lezen en een tekst begrijpen zijn vaardigheden die zeker in een complexe samenleving van wezenlijk belang zijn. Is de gekozen aanpak van begrijpend lezen in Nederland wel effectief om ertoe bij te dragen dat onze leerlingen goede begrijpend lezers worden?

Heleen Buhrs is
leerkracht op de Alan
Turingschool in
Amsterdam

Op vrijwel alle basisscholen in Nederland worden lessen begrijpend lezen gegeven. Begrijpend leren lezen is een belangrijk vak binnen het onderwijscurriculum. De nadruk in het begrijpend leesonderwijs wordt tegenwoordig vooral gelegd op het aanleren en ontwikkelen van leesstrategieën. Er wordt gezegd dat het aanleren van leesstrategieën leidt tot beter leesbegrip. Maar is dit wel zo?

Leesstrategieën als doel op zich

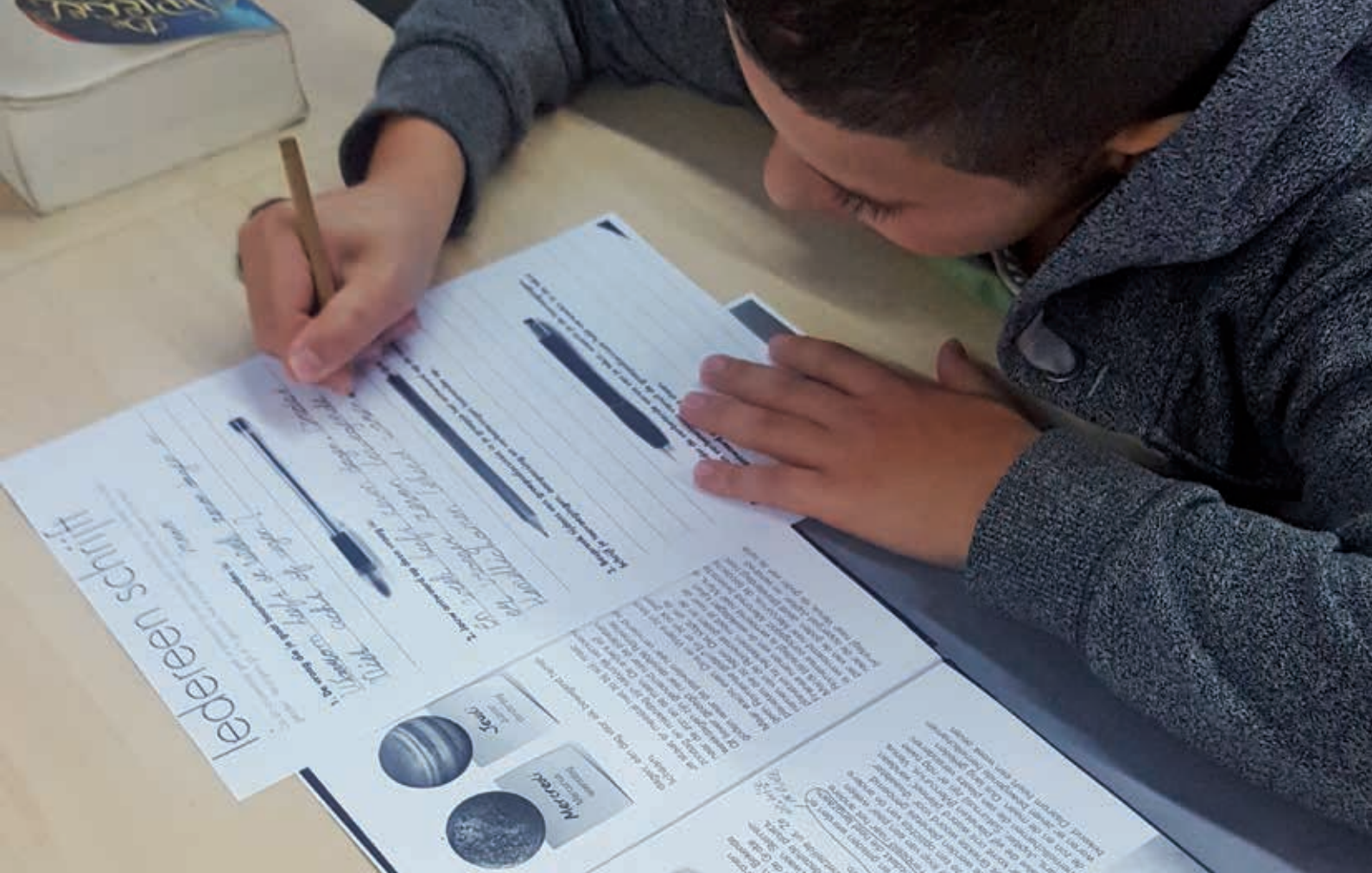
Uit een analyse van de begrijpend leesmethoden die nu op de markt zijn, blijkt dat daarin ruime aandacht wordt geschonken aan het aanleren van leesstrategieën (PPON, 2007). De leesstrategieën die in deze methoden worden aangeleerd, zijn onder meer het voorspellen van de inhoud van de tekst, het activeren van de voorkennis, vragen stellen tijdens het lezen en de gelezen tekst samenvatten. Leerlingen moeten voor, tijdens en na het lezen strategieën inzetten om de tekst te kunnen begrijpen. Vervolgens werken leerlingen verder aan de opdrachten waarbij de strategie die centraal staat verder wordt ingeslepen. Het is maar de vraag of dit ook leidt tot beter tekstbegrip en of de leerlingen meer kennis hebben gekregen over het onderwerp van de tekst. Die kennis en de kennisoverdracht blijken in veel aanpakken ondergeschikt te zijn aan de strategieën die moeten worden geleerd.

Wat leert onderzoek ons?

Cito is in 2005 met een rapport gekomen over de balans over leesstrategieën in het primair onderwijs (Moelands, Jongen, Van der Sloot, & Hemker, 2005). De conclusies in dit rapport zijn scherp. Zo schrijven zij in hun rapport dat het

kunnen inzetten van een leesstrategie 'een andere vaardigheid is dan het kunnen begrijpen en interpreteren van geschreven teksten'. Verder blijkt dat de transfer van leesstrategieën niet of nauwelijks plaatsvindt. Leerlingen die herhaaldelijk hebben geoefend in de strategie 'ophelderen van onduidelijkheden' passen deze zelf tijdens het lezen van teksten niet toe. Een duidelijke verbetering op de vaardigheid begrijpend lezen blijkt nauwelijks aantoonbaar (PPON, 2007). In de begrijpend leesmethoden die vroeger werden gebruikt, zien we dat er geen aandacht werd gegeven aan het expliciet aanleren van leesstrategieën. De methoden richten zich louter op het voorleggen van verschillende soorten teksten waarna open of gesloten vragen werden gesteld. Sinds de jaren 90 zijn er steeds meer methoden op de markt gekomen die wel de nadruk leggen op het strategisch leesonderwijs. De veelgebruikte methode *Nieuwsbegrip* is hier een voorbeeld van. In een onderzoek naar het effect van strategisch leesonderwijs van Van den Bergh, Rijkers en Zwarts (2000) komt naar voren dat er geen verschillen vastgesteld konden worden in resultaten tussen de oudere methoden waarin geen expliciete aandacht aan leesstrategieën wordt besteed en de nieuwe methoden waarin dit wel het geval is. Op basis van hun onderzoek blijken er dus geen effecten van strategisch leesonderwijs zichtbaar. Je zou je kunnen afvragen waarom we nog strategisch leesonderwijs bieden als je recent onderzoek bestudeert. Veel pleit ervoor om, zoals Hirsch in *Why Knowledge Matter* (2016) doet, teksten te gebruiken ten behoeve van kennisopbouw bij de leerlingen. Leesstrategieën zijn hierbij niet leidend, maar ondersteunend om een tekst te begrijpen en zo

Er wordt gezegd
dat het aanleren
van leesstrategieën
leidt tot beter lees-
begrip. Maar is dat
wel zo?

Foto's: Heleen Buhrs

je kennis over een onderwerp uit te breiden. Hiermee wordt dus geen afscheid genomen van leesstrategieën binnen begrijpend lezen, maar ze zijn niet langer het doel van de les.

Wat zou de school kunnen doen?

De ambitie van elke school zou moeten zijn om van iedere leerling een goede, kritische begrijpend lezer te maken. Een duidelijke doorgaande lijn voor het vak begrijpend lezen vanaf groep 1 is daarom essentieel. Al in de groepen 1 en 2 begint de ontwikkeling op het gebied van begrijpend lezen en luisteren door veel aandacht te besteden aan woordenschatontwikkeling en het opbouwen van kennis binnen het thematisch onderwijs. Het realiseren van de kerndoelen voor de zaakvakken is hierbij een belangrijk uitgangspunt. Hoe meer kennis de leerlingen hebben van de wereld en hoe groter hun woordenschat is, hoe makkelijker zij in de bovenbouw complexe teksten kunnen begrijpen. De kans dat ze iets over een onderwerp weten, is namelijk een stuk groter als zij een grote kennis van de wereld om hen heen hebben. Leerlingen die al iets over het onderwerp weten, kunnen de tekst makkelijker begrijpen (Förner & Van de Mortel, 2010). Naast een grote woordenschat en kennis van de wereld is goed kunnen lezen de derde belangrijke voorwaarde om een goede begrijpend lezer te worden. Alle leerlingen moeten een tekst vlot, vloeiend en

foutloos kunnen lezen. Op school zal daarom veel tijd moeten worden ingeroosterd voor technisch lezen. Goede, directe instructie over specifieke vaardigheden die leerlingen nodig hebben om een tekst goed te kunnen lezen, is daarom zeer belangrijk.

Hardop denkend lezen

De begrijpend leesmethoden die in Nederland op de markt zijn, besteden expliciet aandacht aan leesstrategieën. Goede begrijpend lezers hebben dit strategisch leesonderwijs echter helemaal niet nodig. Leerlingen verplichten om leesstrategieën in te zetten, heeft weinig zin. Hirsch (2003) zegt bijvoorbeeld dat het ophalen van voorkennis, zoals in het stappenplan staat, geen zin heeft als er geen voorkennis is om op te halen. Voor veel leerlingen kan het lezen aan de hand van een stappenplan, zoals bijvoorbeeld de methode *Nieuwsbegrip* hanteert, demotiverend werken. Leerlingen denken dan dat zij altijd deze stappen moeten doorlopen als zij aan het lezen zijn (Smits & Van Koeven, 2015). Een betere aanpak is om de strategieën op een natuurlijke motiverende manier terug te laten komen. Je hoeft tijdens het hardop denkend lezen de strategieën niet in een volgorde te behandelen. Je hoeft ook niet alle leesstrategieën aan bod te laten komen, alleen de strategieën waarvan je denkt dat die nodig zijn om de tekst te kunnen begrijpen (Wilhelm, 2008).

Leerlingen moeten de gelezen tekst actief verwerken

Een mooie manier om dit te laten zien, is door een leerling een moeilijke tekst van huis mee te laten nemen (uit de krant bijvoorbeeld) en deze hardop denkend voor te lezen aan de hele klas. Het is de bedoeling dat je de tekst van te voren

niet hebt gelezen. Hiermee laat je aan leerlingen alleen de strategieën zien die noodzakelijk zijn om de tekst te kunnen begrijpen. Daarnaast wordt duidelijk dat ook de leerkracht soms moeite heeft met het lezen van onbekende teksten. Je kunt leerlingen dan om hulp vragen om de betrokkenheid te vergroten.

Het doel van de les

In veel klassen staan de doelen van de les op het bord. Zo ook voor het vak begrijpend lezen. Je ziet in de klas zeer regelmatig dat de leesstrategie het doel van de les is. Voorbeelden hiervan zijn: 'Ik kan vragen stellen over de tekst' of 'Ik kan een logische voorspelling maken'. Of de leerlingen aan het eind van de les ook weten waar de tekst over gaat, is niet duidelijk. Een beter doel zou zijn, als de tekst bijvoorbeeld gaat over de vraag of de mens op de

Effectieve aanpakken voor leesonderwijs

• Klassendiscussie over tekst	0,82
• Aandacht voor woordenschat	0,67
• Tekst herhaald lezen	0,67
• Samenwerken rondom een tekst	0,59
• Aantekeningen maken	0,59
• Leerkracht stelt vragen over de tekst	0,48

In dit kader staan effectgroottes. Boven de effectgrootte 0,4 zijn dit volgens Hattie aanpakken die het leren van leerlingen bevorderen (gebaseerd op Hattie, 2013).

Laat leerlingen tijdens het lezen aantekeningen maken in de kantlijn van de tekst

planeet Mars zou kunnen leven: 'Ik weet welke voorwaarden noodzakelijk zijn om op een andere planeet te kunnen leven'. Het doel van de les gaat dan over de inhoud van de tekst. Een belangrijk middel om de tekst te kunnen begrijpen en zo het doel van de les te kunnen behalen, is dan het inzetten van leesstrategieën.

Leerlingen activeren tijdens het lezen

Het combineren van lezen, praten en schrijven is belangrijk voor een beter leesbegrip. De leerlingen worden namelijk gestimuleerd om actief na te denken over de inhoud van de tekst (Brassell & Rasinski, 2008). Je kunt als leerkracht controleren of de leerlingen de tekst begrepen hebben als ze iets met de gelezen informatie doen. Dit kan in de vorm van een inhoudelijk gesprek zijn of door te schrijven.

Een goede begrijpend leesles

De toepassingslessen, zoals deze beschreven staan in *Lezen... denken... begrijpen!* (Förrel & van de Mortel, 2014), zijn uitstekend geschikt voor de opbouw van begrijpend leeslessen.

1. **Een les begrijpend lezen start met het delen van het lesdoel.** De inhoud van de tekst is hierbij leidend. Wat wil je dat de leerlingen weten aan het eind van de les (bijvoorbeeld: 'Je weet over welk rijk Karel de Grote regeerde')?
2. **Vervolgens lees je de tekst (gedeeltelijk) hardop denkend voor.** In deze fase is de leerkracht de expert. Hij laat aan de leerlingen zien hoe een geoefende lezer een tekst aanpakt.
3. **De leerlingen lezen alleen of in tweetallen de tekst verder.** Ze maken aantekeningen tijdens het lezen in de kantlijn van hun tekst. Wanneer ze informatie tegenkomen die direct met het doel te maken heeft, dan plaatsen ze een uitroepteken.
4. **De leerlingen verwerken vervolgens de tekst.** Het is belangrijk dat je leerlingen activeert om iets met de gelezen informatie te doen. Zo blijft het lezen van de tekst niet vrijblijvend. Als je het doel voor ogen hebt, dan kun je daar een passende verwerking bij zoeken. Het is belangrijk dat de leerlingen in deze fase de opdracht alleen doen. Zo kun je als leerkracht controleren en monitoren of de kinderen de tekst hebben begrepen. Als blijkt dat leerlingen moeite hebben met het begrijpen van de tekst, dan kun je deze leerlingen verlengde instructie geven.

Tips bij begrijpend lezen

- **Beperk je niet tot één of twee begrijpend leeslessen per week.** Probeer kansen te zien en grijp deze aan om aandacht te besteden aan het lezen met begrip (Förrel & Van de Mortel, 2014)
- **Bereid de begrijpend leesles samen met je collega's voor.** Je kunt oefenen met het modelen van de tekst door deze eerst hardop denkend aan elkaar voor te lezen voordat je dit met de klas doet.
- **Laat leerlingen tijdens het lezen aantekeningen maken naast de tekst.** Zo activeer je leerlingen tijdens het lezen.
- **Stimuleer leerlingen om teksten te herlezen.** Onderzoek geeft aan dat dit een zeer effectieve strategie is (zie het kader 'Effectieve aanpakken voor leesonderwijs' op de vorige pagina).

5. **In de volgende fase kunnen de leerlingen hun (schrijf)product met elkaar vergelijken en verbeteren.**
6. **Tijdens de afronding koppel je terug naar het doel.** Je kunt een aantal leerlingen hun bevindingen voor de klas laten delen.

Doorgaande leerlijn

Voor goede resultaten op het gebied van begrijpend lezen is een samenhangend curriculum in de school een voorwaarde. Hirsch (2016) benadrukt dat je als leerkracht alleen effectief begrijpend leesonderwijs kunt geven als er van groep 1 tot en met groep 8 een doorgaande leerlijn is. Diverse onderwerpen komen herhaaldelijk en verdiepend terug. Zo wordt kennis uitgebreid, woordenschat verdiept en zullen leerlingen teksten beter begrijpend kunnen lezen. ●

LITERA TUUR!

- Bergh, H. van den, Rijkers, J., & Zwarts, M. (2000). Effecten van leesmethoden op leesprestaties. *Pedagogische Studiën*, 77 (3), 152-165.
- Brassell, D. & Rasinski, T. (2008). *Comprehension that works*. Huntington Beach, US: Shell Education.
- Förrel, M. & Mortel, K. van de (2014). *Lezen... denken... begrijpen!* Amersfoort: CPS.
- Hattie, J. (2013). *Leren zichtbaar maken*. Rotterdam: Bazalt.
- Hirsch, E.D. (2003). Reading Comprehension Requires Knowledge – of Word and the World. *American Educator*, 27 (1), 10-29.
- Hirsch, E.D. (2016). *Why Knowledge Matters*. Cambridge, MA: Harvard Education Press.
- Koeven, E. van & Smits, A. (2015). *John Hattie over leesstrategieën*. Via: <http://geletterheidenschoolsucces.blogspot.nl/2015/12/john-hattie-over-leesstrategieen.html?spref=tw&m=1>.
- Moelands, F. Jongen, I. Sloot, F. van der, & Hemker, B. (2007). *Balans over leesstrategieën in het primair onderwijs*. Arnhem: Cito.
- Wilhelm, J.D. (2008). *Hardopdenkend leren lezen*. Helmond: Onderwijs Maak je Samen.